

СЛОЖНИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА В БЪЛГАРСКИТЕ ДИАЛЕКТИ (Словообразователна конкуренция)

Лиляна Василева

Неподозирано голямото количество от композити в българските говори, идващо още от старобългарски и обилно развито в историята на езика на домашна (славянска) почва, коригира неправилния възглед както за тяхната диалектна нетипичност и малкия им брой, така и за по-малката им роля и значение в словообразователните системи на говорите¹.

Доскоро в езиковедската литература се бе наложило схващането, че в диалектите „...сложните думи не са така широко застъпени и обичайни за тяхната лексика... и посочват по-бедна типова система...”².

Сложните съществителни в диалектите са образувани по различни начини: чисто композиционен (*дрънбъз, мързисвет, пръснупарà, разсипикъшта, трънослива* и др.), композиционно-суфиксен (*беридомка, долнокрайчанка, кръвопиец, очебдлец, самогладник* и др.) и композиционно-конверсионен (*жиловлèк, песнопòй, ранозрèй, скорозрèй* и др.).

Друг кръг от проблеми съставят композитните съществителни, мотивирани от сложни прилагателни имена, като *лицемèрец, саможìвец, саможìвка, тьпогладец* и т.н. Схващанията за същността на тези формации са противоположни. М. Шански³ и В. П. Григориев⁴ например не ги смятат за сложни, за разлика от В. В. Лопатин и И. С. Улуханов⁵, които изхождат от морфемния строеж на думата. Аз възприемам подходът на Фр. Травничек, различаващ **сложни думи от първа степен** (образувани от прости думи, основи или корени), и **сложни**

---

¹ Вж. *Домусчиева, Л.* Сложни съществителни имена в българските говори (Словообразуване). – Канд. дис., С., 1993; Диалектни субстантивни композита в Македония и техните съответници в Мизия и Тракия. – В: Проблеми на българския език в Македония. МНИ, С., 1993, 88–109; Сложни имена за производители на действие (*nomina agentis*) в югозападните говори (съпоставително изследване). – В: Лингвистични студии за Македония. МНИ, С., 1996; 477–549; *Кочев, Ив., Е. Кочева, Л. Домусчиева*, За народната основа на словообразователните модели на сложните съществителни в старобългарския език. – В: Славянска филология. Т. 19. Езикознание. Доклади и статии за X международен конгрес на славистите. С., 1988, 46–63 и др.

² *Георгиева, Ел.* Сложни съществителни имена в съвременния български книжовен език (с оглед предимно към по-нови образци). – В: Изв. Инст. бълг. език, т. XIII, 1967, с. 159.

³ *Шанский, М.* Очерки по русскому словообразованию и лексикологии. М., 1959.

⁴ *Григорьев, В. П.* О границах между словосложением и аффиксацией. – В: Вопросы языкознания, 1956, кн. 4.

⁵ *Лопатин, В. В., И. С. Улуханов*, Словообразование. – В: Русская грамматика. Т. I. М. 1982.

думи от втора степен (производни от композити от първа степен)⁶. С други думи, при композитите от първа степен е налице както морфологична, така и словообразователна сложност, докато при композитите от втора степен сложността е само морфологично изразена. Словообразователно те са прости формации, мотивирани от една създадена по-рано сложна дума.

Въпросът за словообразователната конкуренция при композитите не е разглеждан в пълнота в българската диалектоложка литература.

Терминът **конкуренция** в лингвистичната литература има широка семантика. Етимологично той се свързва с латинската дума *concurrentia*, означаваща 'съревнование, съперничество, надпреварване' (Речник на чуждите думи в българския език, С., 1970). Въведен е от чешкия лингвист В. Матезиус във връзка с конкуренцията в областта на морфологията и по-специално при описанието на видовата конкуренция на глагола⁷. Този термин, първоначално използван в морфологията (аспектологията), по-късно се приема от редица руски учени. В България се налага от В. Станков⁸, който го предпочита пред аналогичния термин **граматическа синонимия**, използван пак от него преди това⁹. Според Станков "...под видова конкуренция разбираме възможност за синонимична употреба на двата вида или, казано по-точно, за взаимозаменяемост на видовете, която не довежда до съществени промени в смисъла на изказа"¹⁰.

Терминът **конкуренция** след това се употребява и от други автори. Така напр. Ал. Александров говори за конкуренция на глаголни форми за бъдеще време в миналото¹¹.

В областта на **словообразуването** явлението конкуренция може да бъде разглеждано от различни аспекти, в зависимост от това кои от словообразователните проблеми се изнасят на преден план.

За пръв път терминът се въвежда при анализа на простите, еднокоренни съществителни имена, образувани с различни форманти, но с една и съща мотивираща основа и с еднаква семантика, т. е. става дума за един от случаите на конкуренция при словообразуването и по-специално за **конкуренция на суфиксите**¹².

Чешкият теоретик М. Докулил доразвива идеята за конкуренцията в работите си *Tvoření slov v češtině*. 1. *Teorie odvozovbných slov*. Praha, 1962 и 2. 1967

---

⁶ *Trbvníček, Fr. Mluvnice spisovný jazyka. I. Praha, 1951, p. 409.*

⁷ *Mathesius, W. O concurencí vidu v českem vyjadřování slovesnem. – Slovo a slovesnost, 4, 1938, 15–19.*

⁸ *Станков, В. Конкуренция на глаголните видове в българския книжовен език. С., 1976, с. 128.*

⁹ *Станков, В. Случаи на синонимия в българската темпорална система. – В: Изв. Инст. бълг. език, кн. XIX, 1971, с. 113–122.*

¹⁰ *Станков, В. Конкуренция..., с. 8.*

¹¹ *Александров, Ал. Конкуренция на глаголните форми за бъдеще време в миналото в съвременния български език. – В: Бълг. език, 1983, кн. 2, 154–159.*

¹² *Dokulil, M. Tvoření slov v češtině. 1. Teorie odvozovbných slov. Praha, 1962, p. 88.*

(съавтор). Тук нарочно ще приведа по-дълъг цитат от забележителните мисли на М. Докулил, тъй като те хвърлят обилна светлина върху проблемите на **средствата** за конкуренция при словообразуването: "... критерият за участие на словообразователното средство в процеса на неговата конкуренция със стилистични и синонимични средства. По своя характер тази конкуренция може да засяга или всички значения на участващите словообразователни средства (п ъ л н а к о н к у р е н ц и я – разр. моя – Л. В.), или само някои значения на словообразователните средства (ч а с т и ч н а к о н к у р е н ц и я – разр. моя – Л. В.). На процеса на конкуренция можем да погледнем от две страни. Веднъж като на процес на изтласкване на едно или няколко словообразователни средства от друго средство (по-рядко от други синонимни средства) и втори път като на предпочитане на определено средство пред друго синонимно средство. И двете страни обаче много тясно зависят една от друга. Те са свързани. Ако едно словообразователно средство бъде подтиснато или се изтласка от останалите, естествен резултат от това е при новите думи да се предпочете експанзивното словообразователно средство. Експанзивен словообразователен формант е този, който побеждава в състезанието със синонимните форманти и то не само в случаите, когато номинативни нужди не са задоволени и когато експанзивният формант се налага над останалите форманти, но и в случаите, когато тези номинативни нужди са задоволени, но въпреки това експанзивният формант изтласква синонимните форманти от техните вече заети позиции."¹³

В славянските езици е естествено конкуренцията на средствата на първо място да се открие при суфиксите, тъй като те са в основата на славянската деривация. Така и в книжовните езици конкуренцията на формантите, най-вече на суфиксите, води до възникването на множество словообразователни синоними, срв. напр. в сърбохърватски *брусар – брусач; чергар – чергаиш; викач – викало; шашавец – шашавко* и др.¹⁴

---

¹³ Dokulil, M. Tvoření slov v češtině . 1. Teorie odvozování slov. Praha, 1962, p. 88, 89.

¹⁴ Вълчкова, Н. Към въпроса за дистрибуцията на суфиксите за названия на лица от мъжки род в сърбохърватския книжовен език. – В: Български език, 1972, кн. 1-2, 55–60; вж. и Русская грамматика. М., 1980, с.140; Калдиева, Ст. Словообразователните типове *-ба, -иба* и *-тва* в съвременния книжовен български език. – В: Български език, 1972, кн. 1-2, 27–37 (авторката посочва семантична успоредност с други словообразователни типове от глаголни имена, вж. *дележ – делба; моление – молба; жал – жалба* и др.); Крумова, Л. Словообразователна конкуренция при образуване на имена за места в българския език (в съпоставка с другите славянски езици). – В: Славистичен сборник, С., 1985, 88–92; Георгиева, Ел. Някои словообразователни типове в езика на Паисиевата Славянобългарска история. – В: Български език, 1962, кн. 6, 530–529; Гречко, В. А. Однокоренные синонимы и варианты слова. – В: Очерки по синонимике современного русского литературного языка. М. – Л., 1966, 118–134 и др.

Конкуренцията обхваща и други морфемни освен суфиксите. Напр. може да се говори и за конкуренция при префиксите, срв. формации като *ботка – наботка* (БДА. Обобщаващ том. Карта Л 7. Названия за *вилища*); *бърдило – набърдило, бърдилки – набърделки* (БДА. Обобщаващ том. Карта Л 15. Названия за *ватала* на домашен тъкачен стан); *сфифки – увифки – вифки* (БДА. Обобщаващ том. Карта Л 23. Названия за *сарми*); *извара – одвара – подвара* (БДА. Обобщаващ том. Карта Л 24. Названия за *извара, приготвена от цвик на сирене*).

За „...конкуриращи се начини на номинация” говори В. Радева. Тя посочва, че „Един и същ факт от действителността може да се свърже езиково както с еднокоренна, така и с композиционно оформена дума, а също и с название, изградено от повече лексикални единици, напр. първолак, първокласник и ученик в първи клас.”¹⁵

Конкуренция при **сложните съществителни имена** в книжовния български език представя видната българистка Е. Захаревич. При анализа на случаи от типа *овцевъд – овцевъдец; сладкодумец – сладкодумник; гроздоберец – гроздоберач*, авторката посочва, че “...е налице **конкуренция на словообразователните типове** на сложните думи, която е свързана със стесняването на един тип от другите и с конкуренция на словообразователните средства, а именно суфиксите, оформящи тази категория сложни думи.”¹⁶

Сложните съществителни имена от епохата на Възраждането са разгледани в словообразователно и семантично отношение от Ю. Балтова. Авторката използва термина **синонимия на словообразователните форманти** при сложните *nomina concreta* от типа *водоносец – водоносач; хороигрец – хороиграч; суходол – суходолие – суходолица*¹⁷ и при композитните *nomina abstracta*: *бикоглавие – бикоглавство; кръвожадие – кръвожадность*¹⁸. Балтова посочва, че по този начин “...възникват синонимни отношения между по-старите и по-новите сложни съществителни...Този факт може да се разглежда като конкуренция на новото с добре познатото в езика.”¹⁹

Конкуренция на суфиксите в славянските езици отбелязва Т. И. Вендина в изследванията си за конкуренцията на суфиксите *-ik(a) / -ic(a)* в славянските диалекти²⁰. В тях тя посочва, че “... конкуренция на суфиксите е налице, когато те се

¹⁵ Радева, В. Словообразуването в българския книжовен език. С., 1991, с. 8.

¹⁶ ²⁸ Захаревич, Е. А. Словообразовательные синонимы среди сложных имен существительных со значением лица в болгарском языке. – В: Славянская филология. Л., 1969, 85–93.

¹⁷ Балтова, Ю. Изграждане на книжовна лексика в българския език през Възраждането (сложни съществителни – *nomina concreta*). – В: Изв. Инст. бълг. език, XXV, 1983, 5–30.

¹⁸ Балтова, Ю. Сложните съществителни *nomina abstracta* в българския книжовен език от периода на Възраждането. – В: Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография. С., 2002, с. 7–51.

¹⁹ Балтова, Ю. Изграждане..., с. 21.

²⁰ Вендина, Т. И. Явление конкуренции суффиксов *-ik(a) / -ic(a)* в славянских языках (к проблеме прогрессивной палатализации

свързват с една основа (корен) и имат еднакво лексикално значение, срв. *битица – битица, боровика – боровица*.²¹ Авторката разкрива и още едно условие за процеса, извършващ се в диалектите: общност на териториалното разпространение, въз основа на което се отделят вътрешнозоналните конкуриращи се образувания (в пределите на една диалектна зона) и междузонални (фиксираны в различни диалектни зони)²².

Вендина използва различни синонимични термини за означаването на тези еднокоренни (прости) съществителни: вариантни образувания, конкурентни образувания, конкуриращи се лексеми, конкурентни лексеми²³, словообразователни варианти, вариантни образувания с конкуриращи се суфикси²⁴.

На практика в диалектоложките проучвания през последните години се изнасят множество случаи на конкуренция на суфиксите при различните словообразователни категории и типове²⁵.

Словообразователният формант при композитите е сложен и не се свързва единствено със суфикса. В него се включват още и зафиксираният ред на компонентите в сложната мотивираща база (постпозиционен или препозиционен), а също така и съединителната гласна²⁶.

задненебных). – Автореф. канд. дис., М., 1973; К вопросу о результатах прогрессивной палатализации заднеязычных согласных (конкуренция суффиксов -ик(а) / -иц(а) в восточнославянских языках). – В: Славянская филология. Сборник статей. Вып. 9. М., 1973, 41–61; Явление конкуренции суффиксов -ik(a) /-ic(a) в славянских языках. – В: Вестник Московского университета, кн. 2, 1974, 81–86; Еще раз к явлению конкуренции суффиксов -ik(a) / -ic(a) (лингвогеографическая локализация). – В: Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. 1974. М., 1976, 93–113; К вопросу о соотношении суффиксов -ik(a) -ic(a) в славянских языках. – В: Македонски јазик, Скопје, 1976, 181–186; Суффикс -ik(a) в славянских языках. – В: Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. 1975. М., 1977, 57–74.

²¹ Вендина, Т. И. Еще раз к явлению конкуренции ..., с.93.

²² Вендина, Т. И. Пак там, с. 93.

²³ Вендина, Т. И. Пак там, с. 98, с. 109, с. 100, с. 98.

²⁴ Вендина, Т. И. К вопросу..., с. 41, с. 43.

²⁵ Вж. напр. Барболова, З. Словообразователни типове с наставки на -л при *nomina instrumenti* от мъжки род с девербални основи в българските диалекти. – В: Бълг. език, 1989, кн. 2, 149–155; Кяева, Ел., Л. Домусчиева, Сложни имена за места в българските говори. – В: Исторически развой и типологическа характеристика на българския език. С., 1987, 131–140; Кяева, Ел. Словообразователната категория имена за качества (*nomina essendi*) в българските говори в Македония. – В: Лингвистични студии за Македония. С., 1996, 453–476 и др.

²⁶ Вж. Деянова, М., Л. Лашкова, Е. Пернишка, Д. Станишева, Словообразователна и семантична структура..., с.27.

Конкуренция не само между суфиксите, но и между **основите** е анализирана при сложните прилагателни имена в книжовния език от Ем. Пернишка. Тя посочва освен синонимията на суфиксите, също така и синонимията на основите, срв. *всеизвестен – общоизвестен; белоног – белокрак; бързоног – бързоходен*²⁷. Авторката отбелязва, че е налице синонимия на словообразователните типове, която се получава от различните словообразователни начини.

Ю. Апресян посочва също, че при сложните думи синонимичност е налице и поради синонимията на самите основи, срв. *огнестойкий – огнеупорный*²⁸.

Л. Смирнов и З. Стрекалова разглеждат проблема за “...паралелното функциониране и конкуренцията – разр. моя – Л. В. – на синонимичните интернационални и славянски елементи..” при сложните съществителни имена в славянските езици (срв. *супермикроскоп // сверхмикроскоп, суперплоский // сверхплоский*)²⁹.

Ю. Балтова разглежда лексикалната синонимия и **вариантност на пълнозначните компоненти** в сруктурата на сложните съществителни *nomina concreta* през Възраждането, като отбелязва, че синонимия и вариантност се открива както при първия, така и при втория компонент, срв. *блюдолизец – саханолизец – паницолизец – съдоблизач* (с четири различни компонента), *брадвоносец – секироносец*.³⁰ Подобна вариантност на пълнозначните компоненти Балтова открива и при композитите *nomina abstracta* през разглеждания възрожденски период: *благоволение – доброволение; бащеубийство – отцеубийство* и др.³¹ Следователно, важен елемент при анализа представлява словообразователната синонимия, възникнала от съчетаването на различни компоненти при сложните имена, т.е. тя е израз на словообразователната конкуренция при композитите.

Извършването на словообразователен анализ е в тясна връзка с проблема за словообразователната мотивираност на думата. Тя е налице тогава, когато значението на дадена дума (мотивирана, производна, вторична) е обусловено от значението на друга еднокоренна дума (мотивираща, произвеждаща, изходна, базова)³². Следователно, словообразователната мотивираност е двустранно явление – както във формално, така и в семантично отношение.

При **сложните** в структурно отношение съществителни имена, които са оформени от две лексикални единици, мотивиращи в едни случаи са целите лексеми, а в други случаи – основите или корените. Често може да се срещне едновременно съчетаване на дума и основа, на основа и корен, а също така и на две пълнозначни думи. Затова при сложните съществителни имена по-добре е да се

²⁷ Пернишка, Ем. Семантика на сложните прилагателни имена в съвременния български език. С., 1980, с. 139.

²⁸ Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика..., с. 229.

²⁹ Смирнов, Л. Н., З. Н. Стрекалова, К сопоставительному изучению гибридных словосложений в современных славянских литературных языках. – В: Сопоставительное изучение словообразования славянских языков. М., 1984, с. 123.

³⁰ Балтова, Ю. Изграждане..., с. 20.

³¹ Балтова, Ю. Сложните съществителни..., с. 41, 42.

³² Улуханов, И. С. Словообразовательная семантика в русском языке. М., 1977, с. 6–7.

Лопатин, В. В. Русская словообразовательная..., с. 10.

говори за **сложна (комплексна) мотивираща база** (това е онази част от думата, която остава след отделянето на словообразователния формант)³³.

При сложните съществителни имена носител на основното ономаσιологично отношение е главната, опорна част на формацията. Композитите са с опорни елементи, мотивирани от различни части на речта: глаголи, съществителни и прилагателни имена. Вторият компонент на сложната мотивираща база доуточнява, пояснява отношението, изразявано от опорната част или посочва обекта на действието. Второстепенните съставки на композитите са мотивирани от съществителни, прилагателни, наречия, местоимения и числителни имена

Сред композитите в българските диалекти се откриват сложни мотивиращи бази, образувани от свързването на: съществително + глагол (*къштобѣрник, дръзгомѣтина, лицемѣрец, кождѣр, въртоглавец, развѣйпрах* и др.), прилагателно + глагол (*головрѣцла, младожѣнец, младожѣнка* и др.), наречие + глагол (*бързойат, живодѣрец, пешохѣдец, лесноранка* и др.), числително + глагол (*второжѣнка, двек'ожѣнка, първорѣдка* и др.), глагол + глагол (*стиснѣ-пуштѣ, джаснѣ-праснѣ, тѣрчѣлѣжѣ, хвалопрѣтко* и др.); прилагателно + съществително (*старосѣлец, чуждозѣмец, чернодѣска, суходѣлица, голомрѣзица* и др.), числително + съществително (*стонѣжеец, стокрѣчица, петожѣлка* и др.), местоимение + съществително (*самоглавец, своеглавец* и др.), наречие + съществително (*арамолѣбка* и др.), съществително + съществително (*къштодѣмник, къштодѣмница, дрѣмбѣз, пилепашка, жилѣглафче* и др.).

Словообразователната конкуренция при композитите поставя за разрешаване няколко важни специални въпроса:

а) позицията на опорния компонент

Както вече се посочи, сложните съществителни имена имат опорна и второстепенна част в структурата. В повечето случаи главният, опорен компонент е на второ място, т.е. той е в **постпозиция** спрямо второстепенната част. При някои от названията той е на първо място, т.е. той е в **препозиция** спрямо втората съставка, срвн. *душевѣдник* // *вадодѣшник, къштовѣртник* // *въртокѣшник, оройгрица* // *иградѣрица, вратовѣртник* // *въртовѣртник, очебѣлец* и др.

б) вариантност между повелителни глаголни форми и сегашна глаголна основа

При част от сложните названия се конкурират в препозиция повелителни форми на мотивиращия глагол и сегашна глаголна основа и конфикс: *вадидѣшник* // *вадодѣшник, въртикѣшник* // *въртокѣшник, въртикука* // *въртокѣшта, гѣрмѣдол* // *гѣрмѣдѣл, кл'увѣдрѣфка* // *кл'увѣдрѣвец; кл'укаѣдрѣец* // *клукодѣрѣец; стѣрчѣопашка* // *стѣрчупашка, трѣсѣопашка* // *тр'асѣопашка* и др. Понякога тези два модела се смесват по различни причини: фонетични – при лабиализация на *и* след или пред лабиални съгласни (*прѣснупарѣ, стѣрчупашка* и др.); морфологични – *и* се преосмисля като съединителна морфема и става *о* (*у*), особено когато е без ударение (*въртокѣшта, тр'асѣопашка* и др.). В работата тези примери се анализират според зафиксираната им форма в диалектите.

в) вариантност на компонентите

---

³³ Кочев, Ив. Диалектни категории и типове при словообразуването на съществителното име (съпоставително изследване върху материал от три български говора). – Известия на Института за български език. Кн. XX. С., 1971, с. 110.

Тогава, когато опорните компоненти на композитите от дадена хетеронимна група са мотивирани от различни лексеми, а второстепенната част е една и съща в няколко формации, говорим за **вариантни (конкурентни) композити по опорен компонент**. Такива са *пустѝкук'овци* // *запустикуќа* // *разтурикуќа* // *пропѝй-кѝшта*; *крѝвопѝй*, *крѝвопѝйник* // *крѝволòк*, *крѝволòчник*; *вртодòмник* // *берудòмник* // *збиродòмник* // *свѝртодòмник* // *печалодòмник*; *хоройгрец* // *хоробèрец* // *орубѝйзѝ* // *хоротрòпѝц*; *вѝртокѝшитница* // *берокүќница*; *самоглавница* // *самодòмница*; *едногодка* // *еднобòйка*; *стѝрчѝопашка* // *тресѝопашка* // *мѝрдуупашкѝ* // *вртиопашка*; *вѝрт'ислѝнци* // *огреслѝнце*; *петопрѝстица* // *петолѝстник* и др.

Вариантни (конкурентни) композити по второстепенната част са тези сложни формации, които имат еднакви опорни компоненти и различни второстепенни, срвн. *бутнѝколиба* // *бутнѝхраст* // *бутнѝслама* // *бутнѝтрѝн* // *бутнѝкаца*; *хоровòдец* // *танчовòдец* // *игровòдец*; *вѝртокѝшница* // *вртодòмница*; *другосёлка* // *чуждосёлка*; *кѝрпѝкожух* // *кѝрпѝклашник* // *кѝрпѝгун'а* // *кѝрпѝсукман*; *ранозрѝйка* // *скорозрѝйка*; *кождòрец* // *козодòрец* // *свин'одòрец* // *овчодòр*; *горолòм* // *дѝрволòм* и мн. други.

г) конкуренция на суфиксите

И при сложните и при простите хетероними се отчита и представя конкуренцията на суфиксите, срвн. *младожèнец* // *младожèник* // *младожèняк* // *младожèня*; *кѝлвач* // *кѝлвак* // *кѝлван* // *кѝлвòч* // *кѝлвачòр* // *кѝлватрѝч* и др.

Инвариантни са композитите, образувани от еднаква сложна мотивираща база и различни словообразователни форманти, т.е. при тях се наблюдава само конкуренция на суфиксите, срвн. *стоножѝл* // *стонòжец* // *стунужѝлзѝ* // *стонòжица* // *стунòшка* // *стоногалка* // *стоногалица* // *стонòга* // *стонòг* и др.

Изцяло диалектни и много разнообразни са композитите с повелителни форми на мотивиращия глагол в препозиция. Те оформят хетеронимни редове основно при имената на лица и в голямата си част са пейоративно оцветени. Така например за 'прахосник' са регистрирани следните композити с императивни форми: *пустѝкук'овци*, *пустикуќа*, *запустикуќа*, *разсипѝкѝшта*, *развалѝкѝшта*, *развалѝ-пѝртѝна*, *разбѝй-пѝртѝна*, *разтурикуќа*, *пропѝй-кѝшта*, *подайдүпци*, *развѝйпрах*, *разпилѝйпрах*; със значение 'глупак' са следните формации: *лапнѝмуха*, *лапнѝшаран*, *бутнѝколиба*, *бутнѝслама*, *бутнѝхраст*, *бутнѝтрѝн*, *бутнѝкаца*, *бутнѝгабѝр*, *блѝснѝгабѝр*, *блѝснѝдр'ан*, *блѝснѝбук*; за 'безделник': *губидèлник*, *губѝвремя*, *губиден*, *влачѝклашн'а*, *влечиклашно*, *мѝрзѝсвет*; със значение 'повлекан' са: *влачѝ-клашн'а*, *влачѝклашно*, *влечипола*, *влечигора*, *повлечѝ-навдòйко*, *повлечѝ-навүште*, *смакнѝчеширко*; за 'вятърничав човек': *развѝйпрах*, *развѝйгора*, *разпелѝйпрах*, *вѝртѝопашка*, *избѝдаржале*, *избѝдржаль'а*, *избѝйколец*; със значение 'кѝщовник' са композитите *вѝртѝкѝшитник*, *берикѝшча*, *беридòм*, *збир'идòвник*, *крепѝдом*.

В българското езикознание интересът към диалектната лексика винаги е бил постоянен. Освен обнародването на речникови материали от различни говори се обръща и специално внимание на географското представяне на диалектни лексеми³⁴.

---

³⁴ Стойков, Ст. Названия на картофите в български език. – В: Езиковедски изследвания в чест на акад. Ст. Младенов. С., 1957, 127–140; Заимов, Й. Названия на царевницата в български език. – В: Езиковедски изследвания в чест на акад. Ст. Младенов. С., 1957, 113–

За това говори също така и публикуваният “Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Т. I–III. Фонетика. Акцентология. Лексика”, С., 2001. В него са представени 108 лексикални карти, които чрез методите на лингвогеографията представят част от диалектното лексикално богатство, но вече върху цялата българска езикова територия.

Изработването на Българския диалектен речник в Секцията за българска диалектология ще допълни представата ни за сложните съществителни в говорите — ще се представи географското им разпространение; ще се проследят сложните сононимични връзки между композитите и простите названия, когато те назовават едно понятие; ще проличи в пълнота конкуренцията както при самите сложни названия, така и между композитите и съответстващите им едноосновни облици.

126; *Стойков, Ст.* Названия на две културни растения в български език. – В: *Език и литература*. 1963, кн. 5, 23–34; *Симеонова, Хр.* Названия за *щъркел* в българските говори. – В: *Славистичен сборник*. С., 1978, 229–234; *Холиолчев, Хр.* Из българската растителна терминология: *черница*, *Morus L.* – В: *Езиковедски изследвания в памет на проф. Ст. Стойков*. С., 1974, 307–314; *Виденев, М.* Названия за *репей* в българския език. – В: *Езиковедски изследвания в памет на проф. Ст. Стойков*. С., 1974, 315–319; *Вакарелска-Немова, Д.* Някои по-редки названия на възглавницата в българските народни говори. – В: *Изследвания върху историята и диалектите на българския език*. С., 1979, 66–70; *Вакарелска, Д.* Названия на колелото и неговите части в българските народни говори. – В: *Въпроси на етнографията и фолклористиката*. С. 1980, 169–175; *Младенов, М. Сл.* Диалектните лексикални различия и причините за тяхното появяване. – В: *Славистичен сборник*. С. 1978, 223–228; *Радева, В.* Проучване на българската диалектна лексика. – В: *Втори международен конгрес по българистика. Доклади*. Т. 5. С., 1987, 45–51; *Топалова-Симеонова, Хр.* Значения на думата *мръсен* в българските говори. – В: *Изследвания върху историята и диалектите на българския език*. С., 1979, 389–393; *Младенова, Д.* Българските диалектни названия за ‘човка’. – В: *Българският език през XX век*. С., 2001, 176–195 и мн. други.